

RODOS İLE 12 ADA'NIN İTALYANLAR TARAFINDAN İŞGALİ VE İŞGALDEN SONRA ADALARIN DURUMU (1912-1918)

*Dr. Necdet HAYTA**

Avrupa'nın büyük devletlerinin sömürge edinme çabalarının gerisinde kalmak istemeyen İtalya, gözünü Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki toprağı Trablusgarpa dikti. Bu amaçla önce diplomatik temaslara başladı. 1900'de Fransız Hükümeti İtalya'nın Trablusgarp konusundaki isteklerini kabul etti. 1902'de İngiltere, İtalya'nın oradaki faaliyetlerine itiraz etmeyeceğine söz verirken; Avusturya-Macaristan da İtalya'ya bu konuda serbestlik verilmesini kabul etti. 1909'daki Racconigi Andlaşması ile de İtalya'nın, Rusya'nın Boğazlardaki isteğini kabul etmesine karşılık, Rusya da O'nun Trablusgarp'taki isteklerini onayladı¹.

Fas'taki Fransız faaliyetleri (1905-1911) ve Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı (1908), İtalya'nın göz diktiğı Trablusgarp ve Bingazi'yi ele geçirmek için resmen harekete geçmesine neden oldu ki İtalyan basını da Fransa ve Avusturya'nın bu faaliyetlerine karşılık olarak Tarablusgarp'ta harekete geçilmesi yönünde yayınlarda bulunuyordu².

1911 Eylül'ünün ikinci haftasından itibaren askerî hazırlıkları iyice ortaya çıkan İtalya, 28 Eylül 1911 günü İstanbul'daki elçisi De Martino vasıtasıyla Sadrazam Hakkı Paşaya bir ultimatoma vererek, işgal sırasında kendilerine mukavemet edilmemesi için mahallî makamlara emir verilmesini istemiş ve kabul edilmesi mümkün olmayan bu ultimatoma reddi üzerine Trablusgarp'a kuvvet sevk ederek Osmanlı Devletine karşı savaşa girmiştir³.

*. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Bölümü.

1. M.S. Anderson, *The Eastern Question 1774-1923*, London, 1966, s.287.

2. Aynı yer; Athena Macris De Fabo, *The Aegean Island Question and Greece: A Diplomatic History 1911-1914*, Washington, 1981, s.12.

3. Şerafettin Turan, "Rodol ve 12 Ada'nın Türk Hakimiyetinden Çıkışı", *Belleten*, XXIX/113 (1965), s.85-86.

İtalya'nın Trablusgarp'a sevk ettiği ordu ve donanması sayı ve kuvvet bakımından Osmanlı ordu ve donanmasından kat kat üstündü. Fakat savaş başlayalı aylar geçmiş olmasına rağmen, ancak kıyı şeridinde bazı yerlere sahip olabilmişti. Bütün gayretlerine rağmen kıyidan içeri nüfuz edememiş, ancak deniz toplarının atış sahası içinde tutunabilmişti⁴. Bunun üzerine İtalya, savaşı Osmanlı Devleti'nin değişik alanlarına yayarak, Osmanlı yönetimini Trablusgarp ve Bingazi'nin kendisine bırakılması konusunda mecbur bırakmaya çalıştı⁵. Bu amaçla Kızıldeniz'de bazı limanları abluka eden İtalyan Donanması 24 Şubat 1912'de Beyrut Limanı'nı bombardıman ederek, limanda bulunan Ankara torpidosu ile Avnillah korvetini de batırdı⁶. 18 Nisan 1912'de ise Çanakkale Boğazı'na saldırdı. Boğaz mayınladığı için içeri giremeyen gemiler, Türk tabyalarının ateşiyle geri çekilmek zorunda kaldı⁷. Yine aynı gün bir İtalyan torpidosu ile kruvazörü de Sisam adasının Vrati limanına gelerek kışlayı topa tuttu ve limanda bulunan İhsaniye vapurunu batırdı⁸.

Bu saldırılarından istediği sonucu alamayan İtalya bu defa gözünü Ege Adalarına dikti ve bu konuda büyük devletlerin iznini aldı. İtalya bununla aynı zamanda Trablusgarp ve Bingazi'ye denizden yapılan askeri sevkıyatı önlemeyi⁹, Anadolu'ya nüfuz etmek için bir köprü başı elde etmeyi¹⁰ ve Trablusgarp'ta beklenen başarının gecikmesinden dolayı kamuoyunda meydana gelen sabırsızlığı önlemeyi de düşünüyordu¹¹.

Gelişmeleri takip eden Osmanlı Devleti, Rodos, Sakız, Sisam ve Midilli gibi önemli gördüğü adalara akviye kuvvet sevk etmek ve yine Rodos ve Midilli ile Limni ve İstanköy adalarına silah göndermek suretiyle tedbirler almaya çalışmaktaydı¹². Sonuçta, önceden Adaların Anadolu ile haberleşmesini kesmek ve böylece Ege'deki

4. Hale Şıvgın, Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri, Ankara, 1989, s.23.

5. Emir Ali Haydar, Türkiye-İtalya Harbi Tarih-i Bahrısı, İstanbul, 1339, s.202.

6. İkdam Gazetesi, 25.2.1912, No.706; ATASE Arş., Klasör no.18, Dosya no.43, Fihrist no. 5/12. Beyrut'un bombardımanı ve bombardımandan sonrası durumunu gösteren fotoğraflar, B.A. Dahiliye Nezareti, Muhaberat-ı Umûmiye Dairesi, Siyasî Evrakı (DH-SYS), no.75-9/1-6'da bulunmaktadır.

7. İsrail Kurtcebbe, "İtalyan Donanmasının Çanakkale Boğazını Geçme Teşebbüsleri", OTAM Sayı: 1, Ankara, 1990, s.306-307.

8. Bilâl Şimşir, Ege Sorunu (1912-1913), C.I, Belge no. 80, s.55-56.

9. Giolitti, Hauralar, Zaman Gazetesi, 15.8.1935, s.6.

10. Turan, a.g.e, s.86.

11. Sabah Gazetesi, 14 Kasım 1911, No.7956, s.1.

12. ATASE, K.7, D.107, F.4/11.

harekâtının Osmanlı Devletince izlenmesine engel olmak amacıyla haberleşme kablo ve istasyonlarını tahrip eden¹³ İtalyan Donanması, Adaları işgal için harekete geçti.

12 Adalar grubu içinde işgal edilen ilk ada Astropalya (Stampalia) oldu. 28 Nisan'da "Pisa" zırhlısından bir takım asker çıkarılarak Ada'nın merkezi Livadya kasabasının işgal edildiğine dair Amiral Presbitero'nun telgrafı Roma'da açıklandı¹⁴. Şehri işgal eden kuvvetler Türk garnizonunu kuşatarak teslim olmalarını istediler. Zaten 10 jandarmadan oluşan bu garnizon teslim oldu. İtalyan kamuoyunu yatıştırmak için büyük bir zafer gibi Roma'ya bildirilen bu işgal, Atina ve New York'taki Rum basını tarafından da övgü ile karşılandı¹⁵. Nahiye Müdürü de esir alınan¹⁶ Ada, bölgedeki İtalyan herakâtına üs vazifesi görecek¹⁷.

Astropalya'yı 9 Mayıs'ta Herke (Harki) Adası'nın işgali izledi¹⁸. Roma'da yayınlanan "Popolo Romano" gazetesi 10 Mayıs 1912'de işgalle ilgili olarak Amiral Viale'nin bir telgrafını yayınladı. Bu telgrafa göre: "Europa" ve "Toscanna" kruvazörlerinin refakatında "Duca degli Abruzzi" kruvazörü Herke'ye gelerek Ada'nın teslimini istedi. Daha sonra karaya çıkan 103 asker Türk garnizonunu ele geçirdi. Sabah saat 8'de de 20 İtalyan askeri, subayları ile birlikte karaya çıkarak Moudir'deki Hükümet Binasına doğru yürüdüler. 20'den fazla asker de Ada'nın Potamos diye bilinen ve şehrin yukarısında, Ada'nın batı kıyısında kalan tepeyi işgal etti. Daha sonra Ada'nın Rum Belediye Başkanı, İtalyan birliğinin komutanı tarafından Herke'nin idaresi ile görevlendirildikten sonra savaş gemileri Ada'dan ayrıldı¹⁹.

Kilimli (Kalimnos) Adası 12 Mayıs'ta²⁰ Amiral Presbitero'nun komutasındaki iki İtalyan torpidosundan çıkarılan askerlerce işgal edildi. Kilimli'ye gelen gemiler, Ada'nın kendilerine teslimini ve Türk Bayrağı'nın indirilmesini istediler. 10 jandarmadan ibaret olan

13. ATASE, K.16, D.116, F.7, 7/1-5; K.19, D.116-A, F.2/1-12.

14. Sabah Gazetesi, 30 Nisan 1912, no: 8122, s.1.

15. J.N. Casavis, The First Days of Occupation of the Dodecanese Island by Italy, New York, 1940, s.3.

16. Sabah Gazetesi, 5 Mayıs 1912, No.8127, s.1.

17. Şimşir a.g.e., Belge no.188, s.131.

18. Turan, a.g.e., s.89-90.

19. Casavis, a.g.e., s.11.

20. ATASE, K.19, D.116-A, F.13/6. Casavis, bu tarihi 3 Mayıs 1912 olarak veriyor ve 8 Mayıs'ta da bu işgali bildiren telgrafın Stampa of Turin gazetesinde yayımlandığını belirtiyor. A.g.e., s.9.

birlik, bunu kabul ettikten sonra karaya çıkan 50 denizci, kışlayı işgal ederek İtalyan Bayrağı'nı dikti. Bu işgal Rum halk tarafından memnuniyetle karşılandı. Kilimli'nin işgali, Astropalya'nın işgalinden beri oradaki Türkler tarafından bekleniyordu. Bu yüzden işgali sakın ve çaresiz karşıladılar. Yalnız, Kaymakam ve Mahkeme Başkanı dahil bazı yetkililer, yeterli yiyeceklerle beraber gizli yerlerde saklanmışlardı. Fakat yerli Rumlar onların yerlerini İtalyanlar'a göstererek yakalanmalarını sağladılar. Bunlardan 9'u Prophetes Elias'ta, diğerleri ise Pothaia, Tsesme ve Melous'ta saklıydılar. Yakalanan Türkler caddelerde dolaştırılıp alay edildikten sonra gemiye bindirildiler. Daha sonra Presbitero aşağıdaki ilan yayınladı:

"Bu günden itibaren bu ada üzerindeki Osmanlı yönetiminin otoritesi sona erdi. Sızler İtalyan Hükümeti'nin nezareti altında kendi kendinizi yönetebilirsiniz. Adanızın serbestce yönetileceğini, iş ve ticaretin gelişeceğini umuyor, yeni gelişme ve mutlulukların sizinle olmasını içtenlikle diliyorum."

Presbitero daha sonra Ada'yı yönetecek bir idareci bırakmadan oradan ayrıldı. Yerli halk ise Kilimli'nin özerkliği için Demogeronia (Mahallî Meclis) binasında bir toplantı düzenlediler. Bu toplantıda 30 polis seçildi ve göreve atandı. Yine Ada'nın idarecileri de bu toplantıda belirlendi. Buna göre: M. Th. Olimpites, Ada'nın idarecilğine; Drossos Tavlarios, Yüksek Mahkeme Reisliği'ne; D. Karavokeros da Baş Savcılığa seçildikten sonra Gümrük Müfettişleri ve diğer memurlar da tesbit edildi. Aynı zamanda bir bayrak da dizayn edildi. Gök mavisi bez üzerine beyaz bir haçtan ibaret olan bu bayrak belediye binasına dikildi²¹.

İncirli (Nissiros) Adası da 12 Mayıs Pazar günü işgal edildi. O gün sabah 6'da "Roma" isimli savaş gemisi ve bir torpido Lefcantio kıyılarına demir attı. Mandraki kasabası çevresindeki tepeleri işgal etmek için karaya bir müfreze çıkarıldı. Bunlardan bir kısmı henüz bitmemiş dalgakıranın bulunduğu Krios'a, diğerleri Speliane manastırına ve birkaçı da Aghia Paraskevi geçidine gönderildi. Askerlerin bir grubu Potamitissa kilisesinde sona eren dar yol üzerinde bulunan Potamos meydanına doğru yürüyüşe geçti ve Gümrük binasının olduğu Tavla tou Yialou'ya doğru döndü. Buraya, Rum halkın alkışları arasında İtalyan bayrağı dikildi. 50 İtalyan askeri; 3'ü

21. Casavis, a.g.e., s.9-11.

müslüman, 2'si Ermeni ve 1'i de Rum olan jandarmaların yaşadığı Kaptan Pavlos'un evine gönderildi. Jandarmalar esir alınarak Astropalya adasına götürüldükten sonra zırhlı savaş gemisi "Benedeto Brine"e nakledilerek İtalya'ya gönderildiler²².

Üç İtalyan savaş gemisi yine 12 Mayıs 1912'de Kerpe (Karpantos) Adası'na gelerek karaya asker çıkardılar. Bu askerler üçe ayrılarak Ada'nın farklı bölümlerine gönderildi. 30 Türk jandarması, İdarecisi Hasan Efendi ve Gümrük memurları tutuklanarak gemilere bindirildi. Daha sonra General Ameglio, Kerpe halkının sahip olduğu bütün silahların teslimini isteyen bir emirname yayınladı. Bu, Kerpe ve diğer büyük adalarda İtalyanlar'a karşı doğabilecek girişimleri önlemek için alınmış bir tedbirdi²³.

Kaşot (Kasos) Adası da aynı tarihte işgal edildi. Ada'da az sayıda bulunan ve yeterli cephaneye de sahip olmayan jandarmalar teslim oldu. Rum halk yine İtalyanlar'ı coşkuyla karşıladı²⁴.

Aynı gün işgal edilen diğer bir ada da İlyaki (Tilos) idi. Ada'nın kuzey-doğu tarafına demirleyen İtalyan savaş gemisi karaya asker çıkararak, buradaki memurlarla, Jandarma Bölük Emmini, Mehmet Efendi ve dört askeri derhal, Nahiye Müdürü'nü de 2 saat sonra gemiye bindirmişler ve Astropalya Adası'na göndermişlerdi²⁵.

Leros Adası da 12 Mayıs'ta bir torpido eşliğinde "San Marco" zırhlısından çıkarılan askerler tarafından işgal edildi. 12 Mayıs sabahı saat 10'da limana giren gemiler karaya 500 kadar asker çıkararak, 14 jandarma ile bütün memurları esir aldılar. Ada'da İtalyan askeri bırakılmamış, idarî işler muhtarhaneye devredilmişti. Esirler yine Astropalya Adası'na gönderildi²⁶.

Patmos Adası ise 13 Mayıs'da işgal edildi. Roma'daki "Stephani News" ajansı, Amiral Viale tarafından gönderilen bir telsiz telgrafı yayınlayarak bu işgali duyurdu. İtalyanlar'ın "Amalfi" zırhlısı Scala limanına gelerek karaya asker çıkardı ve jandarmalar ile yerel

22. Ayn. esr., s.12. Yazar, İtalya'ya gönderilen Türk esirlerine uygulanan muameleyi gösteren ve 1935'de New York'ta eski bir Rum zaptiyeden edindiği şu hatırayı da burada aktarıyor. O'na göre Türk esirler, birkaç İtalyan şehir ve kasabasında hakaretlerle insanlara gösterildikten sonra esaret hayatına devam edecekleri yerlere götürülüyorlardı.

23. Ayn. esr. s.13.

24. Aynı yer.

25. Aynı eser, s.14, Sabah Gazetesi, 21 Mayıs 1912, No.8143, s.2.

26. Şimşir, a.g.e., Belge no.: 188, s.131.

memurlar esir alınmak suretiyle Ada işgal edildi. Patmos'a bağlı ve 500 Rum'un yaşadığı küçük Lipsos (Leipso) Adası da 16 Mayıs'ta "Nebo" ve "Aquilone" savaş gemileri tarafından işgal edildi²⁷.

Sömbeki (Simi) Adası 19 Mayıs'ta işgal edildi²⁸. Bu işgali duyuran Amiral Amero d'Aste'nin "Reçine Margarita" zırhlısından gönderdiği telgrafı da iki gün sonra Roma'daki gazetelerde yayınlandı. Buna göre: "Pecaso Pegazo" zırhlısı Sömbeki Adası önüne gelerek memur ve askerî kuvvetlerin teslimini teklif etmiş ve bu teklif kabul edilerek Kaymakam, mülkî memurlar ve jandarmalar esir alınmıştı. Ada'nın idaresi bir Belediye Başkanı'na (Anthony Zoanou) bırakılmış ve maiyetine geçici bir heyet verilmişti.

Daha sonra bizzat Amiral, Ada'yı ziyaret etmiş ve Rum halk tarafından caddeler İtalyan ve Yunan bayraklarıyla süslenerek karşılanmıştı²⁹.

İtalyanlar tarafından işgal edilen son ada İstanköy (Cos)'dür. Ada 20 Mayıs'ta işgal edildi ve bu işgali duyuran Amiral d'Aste'nin telgrafı da 2 gün sonra Roma'da yayınlandı. Bu telgrafa göre: "Napoli" savaş gemisinden karaya çıkarılan askerler hiç bir direnişle karşılaşmadan askerî ve mülkî yetkilileri esir almıştı. Gerçekten İtalyanlar gece boyunca Coan Limanı'nda demirli kaldıktan ve Rum halktan Türk kuvvetlerinin durumu hakkında bilgi aldıktan sonra Ada içerisinde ilerleyerek 2'si Ermeni ve 1'i Rum 20 jandarmayı esir almak suretiyle Ada'yı işgal etmişlerdi³⁰.

İşgal edilen adalar içinde sadece Rodos'da direniş görüldü. Çoğu Trablusgarp'ta bulunan kuvvetlerden alınmış olan birlikler; yine Trablusgarp'ta bulunmuş ve yeni terfi etmiş olan General Ameglio komutasında, 4 Mayıs günü sabah saat 04⁰⁰ ile 14⁰⁰ arasında, Rodos Adası'nın doğusundaki Kalitheas körfezine çıkarma yaptılar. Burada herhangi bir direnişle karşılaşmadılar. Bunun üzerine General Ameglio, Ada'nın kuzeydoğusundaki Rodos şehrine doğru yürüyünce, Ada'daki 1200 kişiden oluşan Türk garnizonu savunma bakımından daha uygun olan merkezdeki Psithos'a doğru çekilmeye başladı. Bu yüzden Ameglio, ciddi bir direnişle karşılaşmadan iler-

27. Casavis, a.g.e., s.15; Sabah Gazetesi, 15 Mayıs 1912, No.8137, s.1.

28. Sabah, 22 Mayıs 1912, No.8144, s.1; Tanin Gazetesi, 22 Mayıs 1912, no. 1338, s.1. Casavis, bu tarihi 21 Mayıs olarak vermektedir. A.g.e., s.16.

29. Gösterilen yerler.

30. Casavis, a.g.e., s.8.

leyerek Rodos önlerine geldi³¹. 5 Mayıs sabahı Rodos yöneticilerine, teslim olmaları ihtar edildi. Vali Subhi Bey; İtalyanlar'a, direnecek durumda olmadığını ve İtalyanlar'ın bu harekâtını protesto ettiğini söyleyerek idareyi terkettiğini bildirdi ve şehirden ayrıldı³². İki gün sonra; Lindos'ta, Anadolu sahillerine geçmek üzere bir kayığa binerken³³, bir rivayete göre de dağlara çekilen birliklere ulaşmaya çalışırken³⁴ İtalyanlar tarafından esir alındı ve diğer adalardan esir alınan görevliler ile birlikte İtalya'ya gönderildi. Bunların serbest bırakılmaları için Osmanlı Hükümeti girişimlerde bulundu, konu Meclis'e de aksetti³⁵. Anlaşmalara ve hukuka aykırı olarak sivil memurların savaş esiri muamelesiyle İtalya'ya götürülmesi protesto edildi³⁶.

İşgal edilen adaların idaresi kendisine verilen³⁷ Ameglio, aldığı yeni takviye ile 16 Mayıs'ta, Psithos üzerine yürüdü. Buradaki Türk kuvvetleri akşama kadar direndikten ve 100 kadar kayıp verdikten sonra, başta komutanları olduğu halde teslim oldular. Bu kararı reddeden birkaç yüz kişi de etrafa dağıldılar. Böylece İtalyanlar, 1'i su-bay olmak üzere 9 ölü ve 20 yaralıdan ibaret çok az bir kayıp pahasına Rodos'un işgalini tamamladılar³⁸.

İtalya'nın bu işgali O'na istediği neticeyi sağlamamıştı. Çünkü Osmanlı Devleti, bu işgallerin Trablusgarp ve Bingazi konusunda daha önceki görüşlerini değiştirmeyeceğini açıkladı. Nitekim, Le Matin gazetesi'nin İstanbul muhabirine verdiği demeçte Sadrazam Said Paşa³⁹ ve Daily Telegraph gazetesinin yine İstanbul muhabirine verdiği demeçte Harbiye Nazırı Şevket Paşa⁴⁰ bütün Adalar Denizindeki adaları işgal etseler bile Trablusgarp ve Bingazi'nin İtalya'ya ilhakını onaylamayacaklarını bildiriyorlardı.

İtalya aslında diğer Ege Adaları'nı işgali de düşünüyordu, ancak; hem Osmanlı Devleti'nin Sakız, Midilli ve Limni gibi adalar

31. I. Revol, Türk-İtalyan Harbi 1911-1912, Çev. Kadri Demirkaya, İstanbul, 1940, s.23-24; Turan a.g.e., s.89.

32. Sabah, 7 Mayıs 1912, No.8129, s.1.

33. Revol, a.g.e, s.24.

34. Sabah, 12 Mayıs 1912, No.8134, s.1.

35. Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri, 2 Temmuz 1328 (15 Temmuz 1912), 3. celse, s.693.

36. Sabah, 26 Mayıs 1912, No. 8148, s.1.

37. Sabah, 8 Mayıs 1912, No.8130, s.1.

38. Turan, a.g.e., s.90.

39. Sabah, 12 Mayıs 1912, No: 8134, s.1.

40. Sabah, 11 Mayıs 1912, No: 8133, s.2.

işgal edilirse Çanakkale Boğazı'nın kapatılacağını büyük devletlere bildirmesi⁴¹ hem de Avusturya-Macaristan'ın İtalya'yı ikaz etmesi⁴² yüzünden bu fikrinden vazgeçmek zorunda kaldı.

İtalya, işgal ettiği adaların Rum halkına karşı ilk günlerde sempatik görünmeye çalışıyordu. Nitekim General Ameglio işgalin ilk günlerinde, 4 Mayıs'ta yayınladığı bildiriye, 12 Ada üzerindeki Türk egemenliğinin bittiğini ve adaların gelecekteki idarelerinin ise sadece özerklik olabileceğini söylüyordu⁴³. Yine Rodos Metropoliti'ni ziyaretinde de şöyle diyordu:

"Ben su götürmez surette söz verebilirim ki Türk-İtalyan savaşı sonucu İtalyanlar tarafından geçici olarak işgal edilen adalar özerk bir idareye sahip olacaklar. Bunu size hem bir General hem de bir Hristiyan olarak söylüyorum ve benim sözlerime İncil'e inandığınız gibi güvenebilirsiniz."⁴⁴

Aynı şeyler daha önce de belirttiğimiz gibi İtalyan Donanması Komutanı Amiral Presbitero tarafından da tekrarlanıyordu. Amiral, 12 Mayıs 1912'de Kilimli'de yayınladığı bildiriye:

"Bugünden itibaren bu ada üzerindeki Osmanlı yönetiminin otoritesi sona erdi. Sizler İtalyan Hükümeti'nin nezareti altında kendi kendinizi yönetebilirsiniz. Ada'nın serbestçe yönetilebileceğini, iş ve ticaretin gelişeceğini umuyor, yeni gelişme ve mutlulukların sizinle olmasını içtenlikle diliyorum"⁴⁵ diyordu.

Görüldüğü gibi yayınlanan bildirilerde 12 Ada'ya özerklik vad ediliyor, aynı zamanda da bir İtalyan himayesinden söz ediliyordu. Bu himaye terimi, İtalyanlar'ın adalara yerleşmek istediklerinin ifadesi olduğu kadar yerli halkın hislerini okşamak amacını da taşıyordu.

41. Şimşir, a.g.e., Belge No: 208, s.142; Belge No: 216, s.150; Belge No: 224, s.156, Belge No.225, s.157; Belge no: 226, s.157.

42. Anderson a.g.e., s.290; Anthony di Iorio, Italy, Austria, Hungary and the Balkans 1904-1914, Michigan, 1982, s.292.

43. J.N. Casavis, A Symposium on the Dodecanese Protesting Italian Oppressions, New York, 1938, s.5. General Ameglio'nun, bu adaların Osmanlı hakimiyetine geri dönmeyeceğine dair açıklamaları da bir süre sonra Paris basınında da yer alacaktı. Sabah No. 8183, 30 Haziran 1912, s.1.

44. Skevos G. Zervos, The Dodecanese, London, 1969, s.71.

45. Aynı yer.

Rodos dışında işgal edilen adalarda, adliye, zabıta ve karantina işleri, oluşturulan Rum heyeti tarafından yürütülmekteydi. Küçük adalara ise işgal günlerinin aksine Mayıs ayının sonlarından itibaren birer subay komutasında 15 askerden oluşan İtalyan muhafız kuvvetleri yerleştirilmişti. Yalnız, İstanköy'de bu sayı 400 askere çıkarılmış, o oranda da subay verilmişti. Yine bu dönemde her adadaki hükümet konağına İtalyan bandrası çekilmişti. Bazı adalarda İtalyan Bayrağı ile beraber ortasında kırmızı haç olan beyaz bayraklar da bulunmaktaydı. Bu adalarda mülkî muhakemede resmî dil Rumca idi ve bütün resmî işler Rumca görülmekteydi. Ayrıca hiç bir savaş gemisi olmayıp, zaman zaman bir torpido uğramaktaydı. Adalarda İtalyan posta yolları da kullanılmaya başlanmıştı⁴⁶.

22 Mayıs 1912'de General Ameglio'nun bir emirnâmesiyle Osmanlı Reji (Tekel) İdaresi'ne son verilerek İtalyan Monopol'u yürürlüğe kondu⁴⁷. Aynı zamanda diğer adalara daha sonra uygulanmak üzere Sömbeki ve Kilimli adalarına bir takım vergiler kondu. Bu vergilere göre; Kilimli'nin geçim kaynağı olan tütün, gelen gemilere satılırken İtalyanlarca %10 gümrük alındığı gibi, satılmayan tütünler geriye gönderilmeyip gemi gelene kadar gümrükte tutuluyordu. Bu konuda Komutan'a şikayetlerde bulunulmuşsa da sonuç alınamamıştı⁴⁸. İtalyan Hükümeti bir süre sonra da, 1 Eylül 1912'den itibaren işgali altındaki Adalar Gümrüklerini, İtalyan Gümrük İdaresi altına alacağını bildirdi⁴⁹.

Rodos'ta Kapitülasyonlar da eskisi gibi yürürlükte olup, Konsoloshâne Mahkemeleri de eskisi gibi vardı. Ayrıca bir Divan-ı Harb ve geçici bir Mahkeme-i Nizamiye kurulmuştu. Cezaya ilişkin bütün işler Divan-ı Harb'te görülmekte olup, resmî dil İtalyanca ise de Rumca yazılmış evrak da kabul ediliyordu⁵⁰.

Zamanla İtalya'nın bu bölgede sürekli kalmak istediğini gösteren belirtiler de artmaya başladı. Nitekim, Neue Frei Presse gazetesinde yayınlanan bir yazıya göre İtalya; yabancı devletlere gönderdiği bir yazıda, söz konusu adalara gidecek yolcuların pasaportlarının mutlaka vize ettirilmesi gerektiğini bildirmiş, bu

46. Sabah, 3 Haziran 1912, No. 8156, s.2.

47. Turan, a.g.e., s.93.

48. Sabah 23 Haziran 1912, No.8176, s.1; 19 Temmuz 1912, No.8202, s.2.

49. Sabah, 30 Temmuz 1912, No: 8212, s.2.

50. Sabah, 19 Ağustos 1912, No.8232, s.1.

münasebetle de İtalyan Elçilikleri tarafından da bu adalara verilen İtalyanca isimleri içeren bir liste tebliğ edilmişti⁵¹.

Ayrıca, Rodos içerisinde cephane stokları yapıldığı yollar açıldığı, Astropalya Adası'nda savunma binaları inşa edildiği gibi; İstanköy'de bir hava alanı bile yapıldı. Kısaca, General Ameglio'nun dediği gibi, "İtalya parasını ve kanını başkalarının menfaati için harcamıyordu"⁵².

Adalar'ın Rum halkı da daha önce belirtildiği gibi, ilk günlerde bu işgallere oldukça sıcak bakıyor ve kendi menfaatlerine kullanmayı amaçlıyorlardı. Tabii ki İtalyan işgal subaylarının bildirimleri bu ümitleri teşvik etmişti. Çok geçmeden Adalılar'dan bazıları Yunanistan ile birleşmek için harekete geçtiler. 3 Haziran 1912'de de gerçekte var olmayan bir "12 Ada Komitesi" adına sözde "Başkan" Roussos, Fransız Hükümeti'ne telgrafla müracaat ederek, adaların geleceği konusunda yardım rica etti. Rodos ve 12 Ada'nın Grek olduğu ve dolayısıyla Yunanistan'la birleşmesi gerektiği yolunda Atina'da hazırlanan 7 ve 22 Haziran tarihli iki memorandum da oradaki elçilere tebliğ edildi⁵³. Atina'dan, Neue Frei Presse gazetesine gönderilen bir yazıda da; "Adalar Denizi'ndeki Adalar Sakinlerinin Menfaatlerini Destekleme Cemiyeti" adıyla İskenderiye'de kurulan bir komitenin, İtalyanlar'ın millî bir günü dolayısıyla İtalya Kralı'na ve Başbakanı'na, Meclis-i Ayan ve Mebusan reislerine ve İngiltere Başbakanı'na gönderdiği telgraflarla da; Adalar'a ya Sisam'daki gibi özerklik, ya da Sisam beyliği ile birleştirmelerini istiyorlardı⁵⁴.

Nihayet Lipsos ve Astropalya adaları dışında, Rodos ve 12 Ada'yı temsil ettiklerini söyleyen 10 davetli, Patris vapuruyla Patmos adasına geldiler ve 3 Haziran'da da Ada'daki Saint-Jean Manastırı'nda, Yunanistan'ın Rodos Konsolos Yardımcısı Liatis'in başkanlığında toplandılar. Bu toplantıya; Rodos'tan G. Drakides, İncirli ve Sömbeki'nde N. Petrides, Kilimli'den M. Olimpites, İstanköy'den S. Koyiopoulos, Kaşot'tan K.M. Arvanitopoulos, İlyaki'nden Papamekariou, Herke'den P.I. Pipinos, Kerpe'den J. Protopapou, Liroz'dan I. Ambelos ve Patmos'dan M. Malandrakis; ayrıca

51. Sabah, 1 Eylül 1912, No.8245, s.1.

52. De Fabo, a.g.e., s.52.

53. Turan, a.g.e., s.94.

54. Sabah, 7 Haziran 1912, No.8160, s.2.

Sisam'dan Themistocles Sophulis, Rodos'tan Türk Parlamento-su'nun eski bir üyesi olan Constantinidies katıldılar⁵⁵.

Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Doğu Bürosu Direktörü Ion Dragoumis tarafından koordine edilen⁵⁶ bu toplantı sonucunda 10 maddelik bir karar alındı. Yunan gazetelerinde de yayınlanan bu kararlar şöyleydi:

1. Delegeler Kurulu, İtalya Milletiyle, Kral ve Hükümetine, adalar halkının minnetdarlık duygularını sunmaktan gurur duyarlar.

2. İtalya'nın işgali altında bulunan adaların Hristiyan halkı, amaçlarına ulaşmak için hiç bir fedakârlıktan kaçınmayacaklarını açıklamakla şeref duyarlar.

3. Adalar halkı, kalplerinde asırlardan beri yer etmiş olan millî duygularını açıkça ilan eder.

4. İtalya'nın muazzam donanmasının amiral ve süvarileriyle General Ameglio'nun gerek sözle gerek se yazılı, resmî ifadelerine dayanarak, eski hal ve durumuna dönmek esasına dayanan düsturun hukukî hükümlerine göre, kurtarılan adaların tam özerkliğini ilan ederler.

5. Tam özerklik idaresine kavuşan bütün adalara "Bahr-i Sefid (Akdeniz) Hükümeti" ad ve ünvanını bahşeylediğini ilan eder.

6. Özerklik idaresinin bir nişanesi olmak üzere, Apollo'nun arması olan mavi bez ortasına beyaz haçtan oluşan bandrayı kabul ederler.

7. Halen yürürlükte olan cemaat kanunlarıyla beraber diğer bütün Yunanlılar'ın, yürürlükte olan kanun ve adetlerini yürürlüğe koymayı kabul ederler.

8. Yukarıdaki kararların, hâmi İtalya Hükümeti ile beraber diğer güvenilen devletlerin kabulüyle, "Bahr-ı Sefid Adalar Hükümeti"nin açık hukukunu müdafaa ve kefilliğini ifade eder.

55. Casavis, The First Days..., s.18. Bu toplantıya katılanlardan Constantinidies, söz konusu adalara Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında, özerklik verilmesinin daha uygun olacağını söyleyince, Sophulis'in talebiyle toplantıdan çıkarıldı. Şimşir, a.g.e., Belge no. 261, s.197.

56. DeFabo, a.g.e., s.51.

9. Kuvva-i teşriyye (Kanun yapma kuvveti, Millet Meclisleri) ile Adalar hakiminin seçimini ve atanmalarını, başka uygun bir zamana bırakır.

10. Delegeler Kurulu'nu oluşturan üyeler; görüşmeleri şimdilik keserek, yukarıdaki kararların birer suretini İtalya Kral ve Hükümeti ile Meclis Başkanlarına ve İtalya Milletine tebliğ etmek rica ve istirhamıyla, Rodos'ta bulunan İtalya kuvvetleri komutanı General Ameglio'ya ve diğer büyük devletlere verilmek üzere üyelerden Mihail Olimpites, Georgi Drakides ve Nikolai Petrides'i temsilci seçer⁵⁷.

Ancak General Ameglio, derhal bu kongreyi dağıtarak bazı delegeleri tutuklattığı gibi bu tür toplantıları da yasakladı. Hatta önemli adaların Belediye Başkanlarını toplayarak özerklik hareketlerinden dolayı uyarılarda bulundu⁵⁸. Yine 10 kişinin bir yerde oturup konuşmaları yasaklandığı gibi, diğer adalar hakkında Rodos'a gelmek isteyenler karaya çıkarılmadı⁵⁹. Rodos'ta General Ameglio tarafından yayınlanan illannameye göre de; ruhsatsız otel, lokanta, meyhane, kahvehane, bakkal ve dükkân açılmayacak; kahveler saat 21⁰⁰'de diğer halka açık yerler de saat 20⁰⁰'de kapanacaktı⁶⁰. Ayrıca adalar Rumlar'ını temsilen Roma'ya gelen Roussos, İtalya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı tarafından kabul edilmedi⁶¹.

Görüldüğü gibi İtalya'nın bu politikası, Yunanistan'ın da devreye girmesi sonucu Adalar'da karışıklığa sebep olmuş, sonuçta İtalya da tutumunu değiştirmiştir.

Bu arada yapılan girişimlerden sonra İsviçre'nin Lozan şehrinde barış toplantısı yapılmasına karar verildi. Türk tarafını Said Halim Paşa, İtalyan tarafını ise milletvekili Bertolini'nin başkanlığındaki heyetler temsil etti. Ancak İstanbul'da meydana gelen hükümet değişikliği nedeniyle görüşmelere ara verilerek Said Halim Paşa geri çağrıldı. Daha sonra yeni hükümet, Sofya Elçisi Nabi Bey ile Peşte konsolosu olup, daha önce Türkiye'nin Roma elçiliği görevlileri arasında bulunan Fahrettin Bey'i bu işle görevlendirdi ve görüşmelere yeniden başladı. Bu tarihlerde Balkanlarda meydana gelen

57. Sabah, 4 Temmuz 1912, No.8187, s.1.

58. Sabah, 28 Haziran 1912, No.8181, s.1.

59. Sabah, 18 Temmuz 1912, No.8201, s.2.

60. Sabah, 22 Temmuz 1912, No.8206, s.2.

61. Şimşir, a.g.e., Belge No.270, s.211.

gelişmeler, Osmanlı Devleti'ni bu problemi bir an önce bitirmek zorunda bıraktı ve sonuçta "Uşi Andlaşması" imzalandı⁶². Bu andlaşmanın 2. maddesi doğrudan Rodos ve 12 Ada'ya aitti. Buna göre:

Andlaşmanın imzasını takiben Osmanlı Hükümeti Trablusgarp ve Bingazi'deki, İtalya Hükümeti de Adalar Denizu'nde işgal ettiği adalardaki kendi subay ve askerlerini çekmeyi taahhüd eder. İtalyan subay ve askerleri ile mülkî memurlarınca adı geçen adaların fiilen boşaltılması, Osmanlı subay ve askerleri ile mülkî memurlarının Trablusgarp ve Bingazi'yi boşaltmalarını takiben gerçekleştirilmiştir⁶³.

Adalar konusundaki bu anlaşma Osmanlı Devleti için tatmin edici görünüyordu. Çünkü bu adaların Balkan Savaşı sırasında Yunanistan tarafından işgali kaçınılmazdı. Hatta Charles Wellay'a göre andlaşmanın gizli bir maddesi, bu adaların İtalya tarafından tahliyesi halinde Yunanistan tarafından işgal edilmemesi için Osmanlı Devleti tarafından talep edildiği zaman iade edileceğini temin ediyordu⁶⁴. Gerçi bunu onaylayacak birşey bulamadık ancak Bab-ı Ali Evrak Odası, Harbiye Gelen Evrak Defteri 233-6/41'de 2334 no'lu kayıta, Yunanistan ile barış yapılana kadar Trablusgarp ve Adalar'ın tahliyesinin ertelenmesine dair Baş Komutanlık yazısının özeti görülüyor ve benzer bir kayıt da aynı defterin 2438 no'sunda yer alıyor. Ancak, belgeleri yerinde bulamadık.

İtalya ise andlaşmadan daha memnundu. Hem Trablusgarp ve Bingazi konusunda amacına ulaşmış hem de Adalar üzerindeki egemenliğini devam ettirme şansını yakalamıştı. Çünkü, Adaları tahliyesi, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ve Bingazi'deki askeri ve sivil görevlilerini çekmesi şartına bağlıydı. Bu ise oldukça muğlak bir ifadeydi. Yani İtalya, tahliye şartlarının yerine getirilmediği gerekçesiyle işgali uzatma imkanına sahipti ve aksini ispat etmek oldukça zordu⁶⁵.

Bu arada patlak veren Balkan Savaşı, sorunu bir süre gündemden kaldırdı. Sorun tekrar 16 Aralık 1912'de ilk toplantısını yapan

62. Uşi Andlaşması öncesi barış girişimleri, görüşmelerin seyri ve anlaşma hakkında daha geniş bilgi için bkz. Timothy W. Childs, *Italo-Turkish Diplomacy and The War Over Libya 1911-1912*, New York, 1990, s.160 vd.

63. Turan, a.g.e., s.97.

64. Charles Wellay, *Bahr-i Sefid Meselesi*, Çev. Suad Münir, İstanbul, 1331 s.72.

65. Richard Bosworth, "Britain and Italy's Acquisition of the Dodecanese, 1912-1915", *The Historical Journal*, XIII, 4(1970), s.690.

ve Osmanlı Devleti ile savaş halinde bulunduğu Balkan devletleri temsilcilerinin katıldığı "Londra Barış Konferansı"nda, ardından da altı büyük devletin büyük elçilerinin bir araya gelmesi olarak bilinen ve ilk toplantısını 17 Aralık 1912'de yapan "Londra Büyük Elçiler Konferansı"nda gündeme geldi⁶⁶. Büyük Elçiler Konferansı'nın çabalarıyla imzalanan 30 Mayıs 1913 tarihli Ön-Barış Anlaşmasıyla geleceği büyük devletlerin kararına bırakılan Rodos ve 12 Ada, İtalya'nın girişimleri sonucu Arnavutluk Sınırı ile beraber ele alınmış ve Uşi Andlaşmasında belirlenen durumun devamına karar verilmişti⁶⁷.

Görüldüğü gibi, başlangıçta Trablusgarp ve Bingazi'nin kendisine terkini sağlamak için buraları geçici olarak işgal ettiğini söyleyen İtalya, o tarihlerdeki devletler arası ilişkilerin nazikliğinden de yararlanarak, söz konusu yerlerden daha fazla stratejik öneme sahip olan Adalar'ın işgalini mümkün olduğu kadar uzatmaya çalışıyordu⁶⁸.

Rodos ve 12 Adalar'ın Rum halkına gelince; İtalyan işgalini sevgi gösterileri ile karşılamışlar ve İtalyan subaylarının açıklamalarında da belirtildiği gibi özerkliklerini kazanacaklarını ve ardından da Yunanistan ile birleşmeyi ummuşlardı. Ancak gelişmeler bekledikleri gibi olmamış; Yunanistan tarafından da desteklenen özerklik yanlısı hareketler sonuca ulaşmadığı gibi, Türk idaresi altındaki durumlarını arar hale gelmişlerdi. Nitekim, işgalden 6 yıl sonra adaların nüfusunda görülen büyük azalma bu durumu açıkça göstermektedir. Buna göre: İtalyanlar'ın işgal ettiğinde 25000 olan Kilimli'nin nüfusu 8312'ye, 8000 olan Leros'un nüfusu 2500'den daha aşağıya, 23000 olan Sömbeki'nin nüfusu ise 7000'e düşmüştü⁶⁹. Görüldüğü gibi Osmanlı İdaresinden memnun olmadıklarını ve Osmanlı idaresine dönmek istemediklerini söyleyen adalılar nüfuslarının yaklaşık olarak üçte ikisini İtalyan işgali altında sadece 6 yıl da kaybetmişlerdi.

66. De Fabo, a.g.e., s.72. İtalyanlar, adalarda, Büyük Elçiler Konferansına sunulmak üzere ve İtalyan egemenliğinden memnun olunduğu ve devamının istendiğine dair bir dilekçeyi imzaya açmışlar ancak sonuç alamamışlardı. B.A. Dahiliye Kalem-i Mahsus, Dosya no.4, Vesika: 9.

67. Turan, a.g.e., s.102, Büyük Devletler Kararının Osmanlı Devleti'ne tebliği 14 Şubat 1914.

68. Bosworth, a.g.e., s.689.

69. Zervos, a.g.e., s.78.